

зидента. - С. 35-37 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/rus/gl8.pdf>.

17. Внешняя политика Азербайджана. ЕС и Азербайджан. Президентская библиотека. Управление делами президента. - С. 40-42 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/rus/gl8.pdf>.

18. Військова доктрина Азербайджану. Військова панорама. Стратегічні коливання Азербайджанської республіки [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://wartime.org.ua/328-strategchn-kolivannya-azerbaydzhanskoji-respublki.html>.

19. Опубликован список военной техники, приобретенной Азербайджаном за последние 7 лет. 23.07.2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/msg/2008/07/m144649.htm>.

20. The Military Balance 2010. - Р. 175-176 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.knigka.info/2010/06/18/the-military-balance-2010.html.

21. "Братишка" - журнал підрозділів спеціального призначення. 1997-2012 рр. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.bratishka.ru/>.

22. Moscow Lefence Brief. Щотижнева газета [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mdb.cast.ru/>.

23. Азербайджан. Освіта. Вищі навчальні заклади [Елект-

ронний ресурс]. - Режим доступу : <http://znaimo.com.ua/%D0%90%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD>.

24. Парламент Азербайджана рассмотрит договор о стратегическом партнерстве с Турцией [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rosbalt.ru/2010/12/07/798094.html>.

25. Азербайджан и Турция стали стратегическими партнерами [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rosbalt.ru/2010/08/16/762733.html>.

26. Гюль: Мир на Кавказе - один из главных приоритетов турецкой политики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rosbalt.ru/2010/08/16/762539.html>.

27. Турция внимательно следит за встречами глав Армении, Азербайджана и РФ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rosbalt.ru/2010/06/17/745994.html>.

28. Мари Йованович: "Ситуация в зоне карабахского конфликта очень серьезная" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.vesti.az/news.php?id=62780>.

29. Гасанов Али. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана / Али Гасанов. - Баку, 2007 - С. 641-653; Внешняя политика Азербайджана. Президентская библиотека. Управление делами президента. - С. 27-29 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/rus/gl8.pdf>.

B. Levyk

FORMATION OF THE MILITARY SECURITY OF AZERBAIJAN AND ITS MILITARY ORGANIZATION IN POST-SOVIET PERIOD

The article analyses the historical experience of one of the Caucasian republics, the Republic of Azerbaijan, in the period after the collapse of the Soviet Union, on the establishment of the national system of military security. Considered it a military-political.

Key words: Azerbaijan Republic, military security, armed forces, army.

© Б. Левик

Надійшла до редакції 08.02.2012

УДК 930.85 (=161.2) (100) «20»

ІВАН БОРКОВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ СВІТ ПРАГИ

ЯРОСЛАВ ЛЕВКУН,

здобувач кафедри історії України

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

У статті висвітлюється співпраця українця, чеського вченого Івана Борковського з Українським вільним університетом (УВУ), Українським історико-філософським товариством "Єдність", його ректорська діяльність в УВУ м. Праги.

Ключові слова: Український вільний університет у Празі, Українське історико-філософське товариство в Празі, Іван Борковський.

Постановка проблеми й аналіз праць, у яких започатковано її вирішення. Проблемою нашого дослідження є наукова й громадсько-політична діяльність учасника визвольної боротьби українського народу І. Борковського в Празі, який завдяки своїй праці досяг вершин археологічної науки в Чехословаччині - відкрив "празьку культуру". Поряд із

Ярославом Бегмом, Яном Філіпом - став засновником модерної празької археологічної школи, дослідником початків чеської державності. Праці І. Борковського і сьогодні є основоположними для вчених, які продовжують вивчення давнього минулого м. Праги, Празького Граду, Лівого Градця.

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.

Виступаючи на відкритті пам'ятника І. Борковсько-му в його рідному селі Чортовець, чеський дипломат, історик, політолог (нині директор міжнародного Вишеградського фонду) Петер Вагнер сказав: "Історія людства у крові купається, тож саме інтелектуали і влада будь-якої країни не на кількості пролітої крові, а на кількості та якості здобутків мають створити ідею, яка рухає державу, яка єднає народ. Для сучасних українців потрібне Трипілля. Як перша європейська сільськогосподарська цивілізація, що її досвідом і здобутками досі аграрії користуються! Саме наука і влада повинні популяризувати такі історичні факти. Вагомою постаттю, яка поєднала чеський й український народ, став українець, чеський учений Іван Борковський, який багато зробив для своєї нації, прославивши в Празі себе й Україну. Ми пишаємось І. Борковським. Він повинен бути й вашою українською гордістю" [30]. Дослідження творчої біографії І. Борковського розпочато в попередніх працях автора статті [18, 20]. Вивченням його життя й творчості займалися також чеські вчені Я. Філіп [43, 44], Я. Маркова [38], Я. Фролік [45-47], З. Сметанка [37, 41], Б. Нехватал [39, 40], Я. Ратай [42], а також український історик зі Львова Тарас Романюк [26, 27].

Проте, оцінюючи значні заслуги І. Борковського перед чеською археологічною наукою, необхідно вивчати також його зв'язки з українськими організаціями й інституціями на еміграції та внесок у популяризацію знань про Україну. Сьогодні потребує висвітлення такий аспект його діяльності, як співпраця з УВУ, іншими українськими інституціями в Празі. Саме дослідження цих напрямків діяльності автор ставить на меті в статті.

Виклад основного матеріалу. Опинившись на території ЧСР, І. Борковський відразу розпочав активну діяльність серед численної української громади, яка після поразки у визвольному русі 1918-1920 рр. прибула до Праги. Столиця Чехії перетворилася на великий закордонний центр українського культурного та наукового життя, у якому помітну роль відіграло студентство. Знаний ще із середини XIV ст. Карловий університет Праги, що в 1918 р. отримав чеський державний статус, став *alma mater* для багатьох вихідців з України. Столиця Чехословаччини була й осередком політичної української еміграції, куди за згодою Міністерства шкільництва й освіти Чехословаччини переніс свою роботу УВУ.

Значна кількість академічної молоді намагалася віднайти нові ідеологічні настанови, що відповідали б існуючим суспільним відносинам. Уже наприкінці 1921 р. у Празі розпочала діяти Українська академічна громада, що нараховувала понад 1,2 тисячі членів. До її складу разом із І. Борковським входили Константан Чехович, Симон Наріжний, Мирон Коновалець, Роман Сушко, Степан Нижанківський, Осип Бойдуник.

Український вільний університет (УВУ) - перший вищий український навчальний заклад за кордоном. Заснований у Відні за ініціативою Союзу українських журналістів (В. Кушнір, О. Олесь), Товариства прихильників освіти (С. Дністрянський) й Українського соціологічного інституту (М. Грушевський). Під час його заснування гостро проявилися розбіжності в поглядах на його структуру між О. Колессою (традиційний університет) та М. Грушевським (народний університет), унаслідок чого останній відійшов від організаційних справ. Офіційне відкриття УВУ відбу-

лося в Будинку інженерів і архітекторів у Відні 17.01.1921 р. Спочатку в УВУ було 90 слухачів, 12 професорів та три доценти. Восени цього ж року осередок УВУ перенесено до Праги, оскільки університет отримав приміщення та фінансову підтримку від уряду Чехо-Словацької Республіки. Урочисте відкриття університету в Празі відбулося 23.10.1921. Адміністрація Празької філії УВУ розмістилася в приміщеннях посольства Західно-Української Народної Республіки, а навчання велося в аудиторіях Карлового університету. Мовою викладання була українська, хоча окремі предмети читалися іноземними мовами. У "празький" період функціонування УВУ діяли філософський (з історико-філологічним та природничим відділами) та правничий (юридичний) факультети. Ротація керівництва навчального закладу відбувалася щороку.

У перше десятиліття (1921 - 1931) видавничий відділ УВУ випустив 27 томів наукових праць, окремі з яких увійшли до "золотого фонду" української науки [36]. Викладачі представляли українську науку на міжнародних та регіональних з'їздах, конференціях, симпозиумах, підтримували зв'язки з українськими (зокрема, Науковим товариством імені Т. Шевченка) та зарубіжними науковими товариствами, обиралися членами Всеукраїнської академії наук, почесними членами іноземних академій наук, університетів та інститутів. Вони працювали в університетах Праги, Подебрад, Варшави, Львова, ряду міст США. УВУ мав право надавати звання почесних докторів. До їх числа увійшли письменники О. Олесь, О. Кобилянська, Б. Лепкий, В. Стефаник, композитори О. Кошиць, В. Барвінський, громадські та наукові діячі І. Горбачевський, О. Колесса, А. Волошин [17].

У червні 1922 р. у Празі відбувся Український студентський конгрес, на якому впродовж десяти днів обговорювався ряд нагальних проблем, зокрема політичне й економічне становище в умовах еміграції, об'єднання студентських організацій та взаємини з іншими чужоземними. На початку 1924 р. на установчих зборах у Студентському домі Праги за участю 300 присутніх І. Борковського обирають секретарем югославсько-українського клубу (головою обраний Грбіч Міодраг).

На кафедрах УВУ в пізніших роках були асистенти, які мали допомогу від університету й готувались до габілітації. Серед них був й Іван Борковський, який згодом став професором археології [21]. Однак через брак коштів ця грошова виплата аспірантам була припинена.

Навчання та робота Івана Борковського в Українському вільному університеті відкрила можливість його співпраці з Іваном Горбачевським - людиною світової слави, громадсько-політичним діячем, професором Карлового та Українського вільного університетів, завідувачем Музею визвольної боротьби України в Празі.

Подальшою інституцією, яка впливала на І. Борковського, був Інститут Никодима Павловича Кондакова, а від 1931 року Археологічний інститут Н. П. Кондакова.

У 1932 р. після габілітації І. Борковський отримав звання приват-доцента й зайняв місце асистента на кафедрі передісторичної археології; згодом, як професор, викладав археологію, читав лекції на теми "Проблеми передісторії Європи (передісторичні раси, народи і культури у світлі теперішнього стану дос-

лідів)" і "Розвиток меровінської фібули", "Культура бронзової доби в Європі з окремим дослідженням земель України", "Кінець Гальштату та латинської культури в Європі", "Германська культура в доісторичній Європі" [19] та інші.

Згодом отримав посаду професора-неординатора (1936 р.) та професора-ординатора (1939 р.) зі спеціальностей передісторія та історія етнології. У 1939-1940 рр. і в 1941-1943 рр. він обіймав посаду ректора УВУ [22].

Від 1934 року Міністерство шкільництва і народної освіти ЧСР під тиском загальної економічної кризи та міжнародних обставин - зближення Чехословаччини із СРСР та Польщею - відмовилося підтримувати емігрантські організації, у результаті фінансове становище УВУ стало, по суті, критичним. Керівництво університету звернулося до багатьох інституцій із проханням про допомогу. Але більшість із них, зокрема НТШ, на той час також переживали фінансову кризу й не мали можливості допомогти УВУ.

В умовах протекторату Богемії і Моравії (16 березня 1939 р. - 3 травня 1945 р.) фінансування УВУ взагалі припинилося. Лише завдяки зусиллям професорів університету І. Борковського, О. Колесси, О. Мицюка та А. Волошина, який після захоплення Закарпаття Угорщиною й ліквідації незалежності Закарпатської України перебрався до Праги, а також прихильному ставленню до УВУ представників Міністерства шкільництва і народної освіти і деяких відомих німецьких учених він продовжував діяти: у 1939 році йому було надано кредити (100 тис. чеських крон), а в 1940 році відновлена дотація (200 тис. чеських крон). Через закриття окупаційною владою наприкінці 1939 року чеських вищих шкіл лекції читалися в Музеї визвольної боротьби України (МВБУ) та в конвенті Мальтійського ордену в Празі. Німецькою владою були висунуті певні вимоги до Сенату УВУ, зокрема університет позбавили "права публічності на території Протекторату Чехії і Моравії (таким написом слід було позначати всі документи, що виходили з канцелярії УВУ), тож університет продовжував діяти як приватна установа [11].

Ліквідуючи чеські та інші слов'янські товариства, німецька влада залишила українські установи. "Нейтральні установи", які "не були в орбіті чесько-німецького безпосереднього конфлікту", до того ж належали до антирадянського фронту, "зорганізованого втікачами ... з-підсовєтської України". Чималу роль відіграли при цьому особисті зв'язки діячів УВУ й інших установ та організацій із німецькою адміністрацією (професори О. Колесса, І. Мірчук, Освальд Бурггард (Юрій Клен), В. Кубійович та ін.) [11].

Важливі відомості з життя української еміграції знаходимо в газеті "Діло", що виходила в м. Львові.

Так, у липні 1935 року в Празі пройшов католицький з'їзд, який "стягнув до столиці Чехословаччини півмільйона людей із різних сторін держави". На площі Вацлава, стадіоні пройшли Служби Божі. Не обминав такі дійства й Іван Борковський зі своїми друзями, які працювали й жили в Празі [23].

14 і 15 вересня 1935 року у Младії Боєславі, неподалік Праги, проходив з'їзд демократичних організацій Чехословаччини. На форумі було обговорено "політичне становище українського народу й потреба консолідації та об'єднання всіх демократичних сил української еміграції в Чехословаччині".

Серед делегатів, припускаємо, були і керівницт-

во товариства "Єдність", яке очолював І. Горбачевський та входив до керівного складу й Іван Борковський. Адже на той час всі визначені українські постаті у Чехословаччині входили до товариств: "Українська громада", "Український академічний комітет", "Єдність" у Празі. Іван Борковський був і секретарем югославсько-українського клубу [26]. Крім цього, під почесним головуванням І. Горбачевського чеські українці організували у Празі при центральному союзі українських організацій ЧСР Комітет оборони Карпатської України [35].

У 1935 році І. Борковський передав багато фотографій, часописів, книг та рукописів своїх праць у дар Музею визвольної боротьби України в Празі [31].

Серед матеріалів, які зберігаються в архівах України, виявлено чимало документів, які стосуються цього періоду діяльності І. Борковського. Серед них офіційні запрошення, розпорядження, циркуляри та оголошення. Цікаво відзначити, що з-поміж них є цілий ряд листів і поштів до В. М. Щербаківського, із яким він підтримував щирі приятельські стосунки, не зважаючи на певну вікову різницю [17].

Про відомості з українського життя університету в Празі, українська газета "Свобода", що виходить у США, у 1940 році писала: "У 1940 - 1941 навчальному році академічний сенат УВУ в Празі був такий: ректор О. Мицюк, звичайний професор політичної економії, проректор доктор Іван Борковський, професор передісторичної археології, декан філософського факультету Вадим Щербаківський, продекан цього факультету доктор Августин Волошин, професор педагогіки, декан факультету права і суспільних наук Л. Шрамченко, професор статистики, продекан цього факультету, доктор, професор історії українського права О. Гайманівський" [9, 28].

У роки німецької окупації доктор І. Борковський працював у Празькому національному музеї. У цей час він зосереджує свою діяльність на вивченні керамічних матеріалів доби середньовіччя в археологічній лабораторії Археологічного інституту та міських музеях [32; 33].

У складні часи воєнного стану І. Борковський, як ми вже зазначали, обирався ректором УВУ, за його сприяння вийшов третій том Наукового збірника університету, де за традицією була надрукована інавгураційна доповідь ректора.

В архіві ЦДАВО нам удалося знайти незначну частину документів, що стосуються наукової діяльності І. Борковського в період 1941 - 1943 років. Це фонд 3859, 3864.

Так, зокрема, у листі від 20 листопада 1941 року "До Високоповажних панів професорів і деканів УВУ у Празі" І. Борковський роз'яснює правила користування науковою літературою в празьких бібліотеках та умови отримання окремих книг для наукових робіт професорів і доцентів УВУ. Це питання він обговорив з п. Особоуповноваженим професором, доктором Гампермом й здобув підтримку в цьому питанні [4, арк. 62; 25].

У листі від 29 жовтня 1942 року деканам УВУ І. Борковський інформує про заборону читання лекцій у приміщенні УВУ на вул. Смичка, 29 та про домовленість читання лекцій у трьох кімнатах торговельної школи у Празі на вул. Єчна, 33 [2, арк. 383; 17].

У листі від 31 жовтня 1942 року "До senatorів обох факультетів УВУ в Празі" І. Борковський подає лист

"Особоуповноваженого щодо недотримання деяких форм академічного життя" і просить деканів до 7 листопада 1942 р. дати відповіді на запитання "Особоуповноваженого на німецькій мові" [17, с. 113].

У листі "До панів членів академії сенату УВУ" від 3 лютого 1943 р. І. Борковський запрошує на нараду 5 лютого 1943 р. в канцелярію УВУ в Празі: "З огляду на пильність і вагу справ, що мають бути на тій нараді обговорені, Ваша присутність являється необхідною" [3, с. 63; 17, с. 69].

У листі до "Пана Предсідника кураторії УВУ п. інженера А. Галька в Празі" від 15 лютого 1943 р. про допомогу Центрального комітету в Кракові в сумі 200000 крон та участь у нараді із розподілу згаданої допомоги [1, арк. 7].

28 травня 1942 року на похороні Івана Горбачевського офіційно "маніфестував свій смуток" ректор УВУ, професор, доктор Іван Борковський. Він виступив із промовою від імені університету, а доктор Юрій Герич від імені студентів УВУ. Наступного дня в Прагу приїхав делегат від Андрія Шептицького - архієпископ Йосип Сліпий, він відвідав могилу та родину покійного українця. У неділю в церкві святого Клементина відправив заупокійну Службу Божу [14, 34]. Можемо припустити, що архієпископ мав зустріч у церкві з українцями та ректором І. Борковським.

У празьких архівах, що знаходяться в ЦДАВО України (м. Київ), зокрема, у фонді 3859 "Український вільний університет у Празі", цікавим, на наш погляд, є документ стенограми промови куратора університету доктора Ганса Йоахима Баєра перед зборами викладачів та студентів 28 липня 1943 року (під час ректорства І. Борковського) [13]. Оберштурмбанфюрер Г. Баєр з травня 1942 року обіймав посаду "особоуповноваженого" Рейхспротектора для славистичних наукових інституцій у Празі [12].

Витримана в академічному стилі промова Г. Баєра свідчить про високу освіченість й ерудованість автора. Викладені ним засади організації викладів та науки в університеті орієнтували українську професуру на досягнення високого академічного рівня, у якому, зрештою, важко відмовити німецьким університетам тих часів. Вражає проникливість німецького професора, добре обізнаного з українською справою й типовими (не лише для тієї епохи) українськими проблемами, основну з яких промовець вбачав у відсутності єдності й внутрішніх конфліктах між різними угрупованнями в середовищі української професури. "Коли сьогодні існує конфлікт між різними панамі, то йде тут про чисто українську справу", " мені відомо, що в професорському зборі є два табори", "остаточна причина цього тертя - це політичні, особисті мотиви", - зауважує Г. Баєр [10]. Цей висновок прозвучав на зборах як попередження, до якого, очевидно, не прислухалися. Цілком зрозуміло й те, що з боку окупаційної влади був установлений тотальний контроль за наукою та викладацькою діяльністю викладачів, за їхньою лояльністю до націонал-соціалістичного режиму. Це була плата за право існування на окупованій території Українського вільного університету.

Остаточного розгрому університет зазнав після вступу Червоної армії до Праги в травні 1945 року.

Більшість викладачів та студентів встигла виїхати на Захід, проте частина викладацького складу на чолі з о. А. Волошином, що залишилася в місті, була репресована, майно й архів УВУ були конфісковані

або ж розграбовані "колекціонерами". За ініціативою В. Щербаківського, до якого приєдналася група науковців з історичного наукового інституту з Берліна на чолі з І. Мірчуком, діяльність УВУ було відновлено восени 1945 року в Мюнхені [16].

Після арешту НКВС СРСР у 1945 році І. Борковський за порадою директора Інституту археології припинив співпрацю з українськими інституціями в Чехословаччині, а після звільнення активно почав займатися археологічною практичною роботою на Празькому Граді й Лівому Градці [33].

Дослідниця з України Оксана Пеленська, яка опрацювала ряд архівних та друкованих томів і книг у Національному архіві Чеської Республіки та Слов'янській бібліотеці Праги, пише: "Тодішній Президент Чехословаччини Томаш Масарик особисто знав і підтримував багатьох українських учених у Празі - хіміка Івана Горбачевського, історика Дмитра Антоновича, археолога Івана Борковського. Приймав у себе першого Президента Української Народної Республіки Михайла Грушевського" [25].

Зрозуміло, що серед тисяч українців, які жили й творили в Чехословаччині, тільки одиниці мали аудієнції в Президента Т. Масарика, серед них був професор Іван Борковський. Ця підтримка уряду Чехословаччини згодом зіграє вирішальну роль і збереже життя українцю.

Добре слово про Івана Борковського пише й Леонід Білецький. 11 листопада 1941 року до тодішнього ректора УВУ в Празі Івана Борковського колишній професор УВУ передав пам'ятку стародавнього українського права, яку він описав у листі-автобіографії (оригінал нині зберігається в архіві Л. Білецького в Торонто) [8].

Цікаві відомості про професора Івана Борковського, викладача грецької епіграфіки, подає у своїх спогадах Ф. Сисин, який описує навчання в УВУ в Празі Ігоря Шевченка - професора Кембриджського університету, редактора "Harvard Ukrainian Studies" [29]. Викладаючи грецьку епіграфіку, І. Борковський добре володів грецькою мовою, що допомагало йому у вивченні старовинних документів та архівів.

Свої наукові зусилля І. Борковський спрямовував також на участь у роботі Українського історико-філологічного товариства, що об'єднувало відомих діячів науки і культури та сприяло інтелектуальній інтеграції в складних умовах життя на чужині. Обраний дійсним членом УІФТ, І. Борковський неодноразово виступав на засіданнях із доповідями. Археологічні семінари УВУ, у проведенні яких активну участь брав Іван Борковський, Олег Кандиба, відбувалися у взаємозв'язку з роботою археологічного семінару Карлового університету з Чеським земським музеєм і Державним археологічним інститутом. Ці установи сприяли й допомагали в різних питаннях українським археологам [24].

На засіданнях товариства І. Борковський виступав свої доповіді. Так, 10 лютого 1931 року Іван Борковський виступив із двома доповідями "Значення археологічних дослідів на Празькому Граді за 1925-1930 рр." [17] та "Висліди археологічних дослідів на Празькому Граді в 1925-1930 рр." [15]. 10 травня 1932 року із темою: "Огляд наукових дослідів із ямною археологією" [7, арк. 27-30; 17].

Деякі матеріали виступів були опубліковані у "Працях УІФТ", наприклад, стаття присвячена багатому похованню племінного вождя на Кубані в

кургані III століття до н. е., відкритого ще наприкінці XIX ст. відомим російським археологом Миколою Веселовським. У 1936 р. І. Борковський виступив на Міжнародному історичному конгресі в Осло на цю ж тему "Interpretation de quelques objets trouves dans le tumulus de Maikor" [26].

І. Борковський також брав активну участь у наукових конференціях, з'їздах і симпозиумах, які проходили різними інституціями (українськими та чехословацькими) у Празі [6, арк. 3; 27]. Наприклад, І. Борковський у 1932 р. прочитав дві доповіді "Погляди на походження Білопотоцької культури" та "Гіпотези про розвиток та поширення шнурової кераміки у Європі" на II Українському науковому з'їзді в Празі. До речі, разом із ним на з'їзді виступив ще один відомий український археолог О. Кандиба (Ольжич), І. Свенціцький, директор мистецтвознавства зі Львова, Іван Огієнко [5, арк. 24, 27 зв.; 17].

У повоєнні роки І. Борковський уважно стежив за розвитком археологічних досліджень на території радянської України й Галичини й опублікував ряд рецензій на статті та монографії, які там виходили. Серед них на особливу увагу заслуговують відгуки на роботи М. Рудинського, Ф. Себілова, А. Потапова, Б. Жукова, Л. Козловського, Я. Пастернака та інших. Разом із тим він відгукнувся на смерть знамих археологів Б. Януша та О. А. Спіцина й висловив щире співчуття в некрологах [42]. І. Борковський також жваво цікавився археологічними знахідками на Україні. Так, він узяв участь у науковій дискусії про поширення пам'яток культури шнурової кераміки в Східній Галичині, виступив із критичними зауваженнями щодо праці В. Щербаківського "Формация українського народу" та публікував у львівських українських часописах "Життя та Знання", "Діло", "Мета", "Львів" замітки з давньої історії Європи та українських земель [26].

Висновки

1. Діяльність І. Борковського сприяла європеїзації українського суспільства, поширенню національної культури та науки, стала певним чинником їх інтеграції в європейський науково-освітній простір. І. Борковський активною багатогранною діяльністю спричинився до інституційного оформлення українського національного руху Східної Галичини й Буковини кінця XIX - першої половини XX ст.

2. І. Борковський активно співпрацював з Українським вільним університетом, Українським вищим педагогічним інститутом ім. Михайла Драгоманова, Українським історико-філологічним товариством. Брав участь у міжнародних наукових форумах, з'їздах, конгресах у Берліні, Парижі, Лондоні. Виступав із науковими доповідями на Міжнародному з'їзді славистів у Варшаві, українських наукових з'їздах 1926-1932 рр. у Празі. Він - член Наукового товариства ім. Шевченка у Львові з 1931 року. На його долю випали найважчі часи праці ректором в Українському вільному університеті (1939-1943 рр.). Іван Борковський прагне налагоджувати контакти з українськими науковцями, ініціює їхню роботу, сам багато працює для утвердження закладу.

3. Закінчення війни й звільнення Європи від "фашистської чуми" принесло надії на краще майбутнє. Проте добра репутація І. Борковського певний час була під знаком питання. Він не міг уникнути тавра "українського буржуазного націоналіста" з усіма

наслідками й перспективами арешту. Але в НКВС зважили на його патріотизм при виданні книги зі слов'янської проблематики, знищеної нацистами, та позитивні рекомендації керівництва Чехословацької соціалістичної республіки про його розкопки Празького Граду. Проте І. Борковському довелося "забути" своє українське походження та перервати зв'язки з усіма науковцями, які опинилися у вимушеній еміграції.

ЛІТЕРАТУРА ІДЖЕРЕЛА :

1. Про передачу грошової допомоги в сумі 200.000 чеських корон Українським Центральним Комітетом у Кракові - Українському Вільному Університету у Празі і про скликання у зв'язку з цим Сенату УВУ для розподілу допомоги за підписом ректора І. Борковського. 15 лютого 1943 р. // Центральний державний архів вищих керівних органів влади та управління України (далі - ЦДАВО України), ф. 3859, оп. 1, спр. 215. - 67 арк.
2. Лист І. Борковського "До деканів обох факультетів УВУ" від 29 жовтня 1942 року // ЦДАВО України, ф. 3859, оп. 1, спр. 411. - 423 арк.
3. Запрошення на нараду академічного Сенату Українського Вільного Університету 5 лютого 1943 р. за підписом ректора І. Борковського. 3 лютого 1943 року // ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 41. - 163 арк.
4. Про правила користування фондами Празьких бібліотек і дозвіл на це п. Особоуповноваженого. 20. XI. 1941. Ректор. 1941 р. // ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 41. - 163 арк.
5. Оголошення Українського історико-філологічного товариства в Празі про доповідь Борковського І. Висліди археологічних дослідів на Празькому Граді за роки 1925-1930 на 208-ому засіданні. 10 лютого 1931 р. // ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 43. - 147 арк.
6. Розклад праць II Українського наукового з'їзду у Празі 20-24 березня 1932 року // ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 30. - 57 арк.
7. Запрошення Івана Борковського на вручення йому диплому доктора філософії 10 травня 1929 р. о 12 год. 30 хв. У великій залі Карлового університету. 1929 р. // ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 39. - 153 арк.
8. Білецький Л. Руська правда й історія. Вступне слово редактора / Л. Білецький [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [izbornyk. orq. ua/billets/bilos. htm](http://izbornyk.orq.ua/billets/bilos.htm).
9. З вістей про українське життя. З українського університету в Празі. Український щоденник Свобода. - Джерсі Сіті. Нью-Йорк. 11. XI. 1940 р. - Ч. 263. - С. 2.
10. Боряк Т. Ваш Університет - Вільний університет / Т. Боряк // Архіви України (м. Київ). - 2002. - № 1-3. - С. 259-264.
11. Віднянський С. В. Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період / С. В. Віднянський / Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - К., 1993. - Вип. 3. - С. 29-42.
12. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині. Український вільний університет (1921 - 1945 рр.) / С. В. Віднянський. - К., 1994. - С. 34-35.
13. Вереш М. М. Карпатська Україна на шляху державотворення / М. М. Вереш, М. Ю. Токар. - Ужгород : Карпати, 2009. - 409 с.
14. Головацький І. Іван Горбачевський. 1854-1942 : життєписно-бібліографічний нарис / І. Головацький. - Львів, 1995. - 66 с.
15. З українського наукового життя за кордоном // Діло. - 11 лютого 1931 р. - Ч. 31. - С. 5.
16. Попушинський І. Український Вільний Університет

(УВУ) як провідний діаспорний навчальний заклад світу / І. Лопушинський. - С. 10-29 // Бібліотека "Просвіти" Херсонщини. Вісник Таврійської фундації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://prosvilib.ipsys.net/books/vtf/4vtf/vtf4-09.htm>.

17. Левкун Я. Археолог Іван Борковський: Повернення у славі в Україну / Я. Левкун. - Снятин : Прут-Принт, 2007. - 230 с.

18. Левкун Я. Іван Борковський - громадсько-політичний діяч, січовий стрілець і представник Празької школи Української археології / Я. Левкун // Схід. - 2009. - № 8 (99). - С. 26-31.

19. Левкун Я. Покутська Городенківська трійця: Володимир Шухевич, Григорій Ількевич, Іван Борковський / Я. Левкун // Наукові записки Інституту народознавства НАН України (Івано-Франківський краєзнавчий музей). - Івано-Франківськ, 2010. - Вип. 11-12. - С. 118-122.

20. Левкун Я. Формування і становлення Івана Борковського як особистості та науковця / Я. Левкун // Схід. - 2010. - № 7 (107). - С. 99-105.

21. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції 1919 - 1939 / С. Наріжний. - К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1999. - 272 с.

22. Неврлий М. УВУ - база незалежної української науки у вільному світі (1921-1945) / М. Неврлий // Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету : Міжнародна наукова конференція (Пряшів-Свідник 12-15 червня 1991 р.). - Київ - Львів - Пряшів, 1992. - С. 205-215.

23. Українці на католицькому з'їзді в Празі // Діло. - 1935. - 7 липня. - С. 7.

24. Павлів Д. Перша муза Олега Кандиби / Д. Павлів // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. - 2007. - Вип. 11. - С. 11-24.

25. Пеленська О. Шукайте Україну у Словачії і в Чехії / О. Пеленська // Український журнал (Прага). - 2007. - № 10. - С. 22.

26. Романюк Т. Наукова діяльність Івана Борковського в Чехо-Словаччині / Т. Романюк // МДАПВ. - 2008. - Вип. 12. - С. 448-453.

27. Романюк Т. Навчання та дослідницька праця Ярослава Пастернак у період еміграції (1920 - 1928) / Т. Романюк // МДАПВ. - 2006. - Вип. 10. - С. 318-328.

28. Свобода. Український щоденник. З вістей про Українське життя в Празі. 11 листопада 1940 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.Scribol.com/doc/42322862_svboda_1940-263.

29. Сисин Ф. Похвальне слово Ігореві Шевченку. Промова виголошена в УВУ (Мюнхен, 3 лютого 2010 р.) / Ф. Сисин [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://крутука.com/cms/upload/okremi_statt/2010/2010-01-02/44-2010-1-2.pdf.

30. Спогади Петера Вагнера - секретаря посольства Чеської Республіки в Україні (аудіозапис радіопередачі радіостудії "Край" м. Городенка. Архів студії). - 04.05.2007 р.

31. Спогади Зої Гаюк - громадянки США, племінниці Івана

Борковського (дочки рідної сестри Ярослави). "Іван Борковський: Повернення на вівтар України" (аудіозапис радіопередачі радіостудії "Край" м. Городенка. Архів студії). - 1 жовтня 2010 р.

32. Спогади Яни Марікової - доктора філософії, наукового працівника інституту археології ЧАН. М. Прага. (аудіозапис радіопередачі радіостудії "Край" м. Городенка. Архів студії). - 10. 05. 2007 р.

33. Спогади Яна Фроліка - начальника археологічного відділення на Празькому Граді інституту археології ЧАН м. Прага. (аудіозапис радіопередачі радіостудії "Край" м. Городенка. Архів студії). - 14. 05. 2007 р.

34. Шендеровський В. Нехай не згасне світ науки / В. Шендеровський. - К. : Рада, 2006. - Кн. 2. - 327 с.

35. Лахманюк Т. В. Науково-педагогічна та громадсько-політична діяльність Івана Горбачовського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Т. В. Лахманюк. - Тернопіль, 2007. - 20 с.

36. Довідник з історії України. Український Вільний Університет [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://rut.henia.info/txt/vesna/istukr>.

37. Zdeněk Smetánka. Archeoloq Pražského hradu Ivan Borkovský (8.9.1897-17.3.1976) / Zdeněk Smetánka // Učenci očima koležů, žáků a následovníků. - Praha : Akademia, 2007. - S. 220-242.

38. Maříkova-Kubkova Jana. Pocta Ivanu Borkovskému / Maříkova-Kubkova Jana // Archeologické rozhledy. - 2007. - № 59. - Č. 4. - S. 838-839.

39. Nechvatal B. Ivan Borkovsky. Památky a příroda / B. Nechvatal. - C. 8466. - Roc. 2. 1977. - S. 574 - 575.

40. Nechvatal Borživoj. Vzpomínka na Ivana Borkovského. *8.9.1897-17.3.1976 / Nechvatal Borživoj // ArchHist. - № 34. archeologove; archeologie; dejiny; Borkovský Ivan [1897-1976]. 2009. - S. 864-866.

41. Zdeněk Smetánka. Personalía Vzpomínka na Ivana Borkovského / Zdeněk Smetánka // Archeologické Rozhledy. - Praha, Roč. 49. 1997. - S. 704-706.

42. Jan Rataj. Seznam Práci Dr. Ivana Borkovského / Jan Rataj // Archeologické Rozhledy. - Praha. A.U., Roč. № 19. 1967. - S. 535-541.

43. Filip J. Ivan Borkovský / Filip J. // Archeologické rozhledy. - №19. 1967. Akademia. Praha. - R 4. - S. 429-432.

44. Jan Filip. Významné jubileum Dr. Ivana Borkovského / Jan Filip // Dr. Sc.Památky Archeologické. - Praha, 1967. - № LVIII. - Č. 4. - S. 615-616.

45. Jan Frolík. Archeologie na Pražském hradě / Jan Frolík, Z. Smetánka. - Praha : Raseka, 1997. - 248 s.

46. Jan Frolík. IVAN BORKOVSKÝ (8.9.1897-17.3.1976) (prezentácia) Oddelení Pražský Hrad Archeologický ústav AVČR / Jan Frolík. - Praha. - S. 1-21.

47. Jan Frolík. 80 let archeologického výzkumu Pražského hradu / Jan Frolík // Akademický bulletin. - AV. ČR. Praha, 2005.6. - S. 12-14.

Y. Levkun

IVAN BORKOVSKYI AND UKRAINIAN SCIENTIFIC WORLD OF PRAGUE

In the article the collaboration Czech scientific from Ukraine, prominent Czech archeologist Ivan Borkovskiy with Ukrainian free University, and Ukrainian historical and philosophical society "Yednist", Ivan Gorbachevskiy; and his work as a head of Ukrainian free University in Prague, particularly during World War II are described.

Key words: Ukrainian free University in Prague, Ukrainian historical and philosophical society in Prague, Ivan Borkovskiy, Ivan Gorbachevskiy.

© Я. Левкун

Надійшла до редакції 23.01.2012